

V nepřátelských táborech studené války (50. a 60. léta)

Alexander Preisinger

1 | Tematický úvod

David Schriffl a Václav Šmidrkal zpracovávají ve své kapitole v knize "Sousedé" historii Rakouska a Československa v 50. a 60. letech v (mezi)národním srovnání. Toto komparativní vyličení dějin je včleněno do předkládaného námětu a propojeno se základním konceptem moci. Tato výuková jednotka může tvořit součást rozsáhlejšího cyklu ke studené válce a/nebo k rakouské poválečné historii.

Žáci v rámci výukové jednotky nejprve vypracovávají rozdílné linie vývoje obou zemí, jejichž důsledky jsou nepřehlédnutelné v protestním roce 1968. Zatímco v Rakousku „revoltuje“ mládež proti poručníkování a kulturně politickým tlakům, protestují lidé v Československu proti autoritářskému socialismu, který pocítují stále více jako utlačující a omezující. Za pomoci částečně strukturovaných cvičení žáci rozpoznají vzájemný vliv a integraci obou států na pozadí studené války. Tuto strukturu politické moci vhodně doplňuje analýza fotografické ikony pražského jara, snímku Emila Gallo od Ladislava Bielika, který jako symbol bezmoci mocně politicky zapůsobil. Na závěr výukové jednotky je analýza ještě prohloubena tím, že žáci zkoumají inscenovanou ikonicitu historických obrazů v reklamním spotu firmy Axe.

2 | Plán vyučování

Trvání	1-3 výukové jednotky
Cílová skupina	gymnázium, střední škola
Vztah k RVP	RVP G - Dějepis: OV Žák charakterizuje vznik, vývoj a rozpad bipolárního světa, jeho vojenská, politická a hospodářská seskupení, vzájemné vztahy a nejvýznamnější konflikty. Žák charakterizuje vznik, vývoj a rozpad bipolárního světa, jeho vojenská, politická a hospodářská seskupení, vzájemné vztahy a nejvýznamnější konflikty.

Výukové cíle	<p>Žáci by měli umět popsat a srovnat cesty historického vývoje Československa a Rakouska z hlediska mezinárodních sfér vlivu. Odhalují spleť moci, která dělá z každé země partnera jednoho z obou protivníků ve studené válce.</p> <p>Žáci mají z rozdílného vývoje dokázat vysvětlit proměnu společnosti v obou zemích.</p>
Kompetence	<p>Žák posuzuje události a vývoj veřejného života, sleduje, co se děje v jeho bydlišti a okolí, zaujímá a obhajuje informovaná stanoviska a jedná k obecnému prospěchu podle nejlepšího svědomí.</p>
Metody	<p>analýza textu, analýza obrazu, analýza filmu</p>
Materiály	<p>Historie Rakouska (50. a 60. léta) (M 1), historie Československa (50. a 60. léta) (M 2), návrh na srovnání historie Československa a historie Rakouska (M 3), Ludvík Vaculík: Dva tisíce slov (19.7.1968) (M 4), návrh na poznámky na tabuli k pražskému jaru (M 5), ikona pražského jara (návrh analýzy, M 6), reklama Axe: Make Love, not War (lze zhlédnout na YouTube; M 7)</p>
Průběh vyučování	<p>Úvodní fáze: Bielikova fotografie může být představena v úvodu výukové jednotky. Žáci navrhnou nadpisy a titulky fotky a formulují domněnky o jejím obsahu.</p> <p>Informační a prohlubující fáze – Československo a Rakousko v 50. a 60. letech: Srovnání vývoje v Československu a v Rakousku probíhá tak, že oba texty (M 1 a 2) čtou žáci ve dvojicích, srovnání může proběhnout za pomoci tabulky (M 3).</p> <p>Informační fáze – pražské jaro: Pražské jaro může být probráno na základě Vaculíkových Dva tisíce slov a navazujícího strukturačního cvičení (M 4) a dalších poznámek na tabuli (M 5). Poté může následovat detailní analýza Bielikovy fotografie (M 6), zacílená zejména na symbolický obsah (ikonicitu) snímku.</p> <p>Fáze opakování: Pomocí analýzy reklamního spotu firmy Axe „Make Love, not War“ (M 7) se má ukázat, jak fungují obrazové ikony a jak se dá naše kolektivní obrazová paměť instrumentalizovat.</p>

→ M1: Historie Rakouska v 50. a 60. letech

Rakousko a Československo procházelo v 50. a 60. letech zcela odlišným vývojem. Rozdělte si v rámci dvojice materiály 1 a 2 a vzájemně se informujte společným doplněním tabulky (M 3).

V Rakousku byla podpora komunistické strany slabá; příčinou toho byly informace o znásilňování ze strany sovětských vojáků, ale i to, že komunismus nehrál v Rakousku nikdy velkou roli. Převzetí moci komunisty v Československu bylo proto také hodnoceno kriticky a vedlo u rakouských obyvatel k dalšímu odmítání komunismu. Kromě toho se KPÖ (= Komunistická strana Rakouska) v důležitých bodech odkláněla od názorů sovětských komunistů.

V roce 1947 začala jednání o Rakouské státní smlouvě, tedy o konci obsazení Spojenci a o získání plné suverenity. Ale taková smlouva byla možná teprve po Stalinově smrti v roce 1953: 1955 odletěla vládní delegace pod vedením spolkového kancléře Juliuse Raaba do Moskvy. Výměnou za rakouský závazek „vždy trvající neutrality“ byla podepsána smlouva 15.5.1955. 26. října 1955, den po stažení vojsk Spojenců, se Rakousko prohlásilo za „svobodné“. Státní smlouva a neutralita se staly pevnou součástí rakouské identity.

Teprve díky státní smlouvě bylo možné začlenění Rakouska do mezinárodního společenství. Ve stejném roce vstoupilo do OSN, 1960 bylo zakládajícím členem Evropského sdružení volného obchodu (EFTA). Vstup do organizace NATO a do Západoevropské unie, smlouvy o vzájemné pomoci několika západoevropských států, však státní smlouva nepřipouštěla.

V globálním měřítku se vytvořily po skončení války dva mocenské bloky. Rakousko přitom patřilo k bloku západnímu. „Amerikanizace“ života probíhala zespoda: pro poválečný život byly charakteristické kino, film, domácí spotřebiče, jazz, pop a rock, životní standard rychle rostl. Vzorem se, zejména v konzumu, staly USA, které byly symbolem životního pocitu svobody.

Po válce se rozvíjela výstavba, podporována prostředky European Recovery Program (= ERP, také Marshallův plán). Celosvětový hospodářský růst 60. let působil pozitivně i na Rakousko. V roce 1960 bylo rakouské hospodářství už dvakrát tak silnější než před druhou světovou válkou. Financovaly se velkoprojekty jako elektrárna Kaprun nebo výstavba západní dálnice. Znárodněný velkopřmysl byl podporován, aby výhodně zásoboval soukromý průmysl. Hospodářský růst částečně předčil i růst USA. Podíl na tom měla také koordinace mezi zaměstnanci a hospodářskou sférou za pomoci sociálních partnerů (komorou pracovníků, hospodářskou a zemědělskou komorou, odbory a průmyslovým svazem). Vprostřed 60. let bylo dosaženo plné zaměstnanosti. Rakousko se stalo jednou z nejbohatších zemí na světě. Teprve v roce 1973 skončila ropným cenovým šokem dlouhá doba konjunktury.

→ M2: Historie Československa v 50. a 60. letech

Rakousko a Československo procházely v 50. a 60. letech zcela odlišným vývojem. Rozdělte si v rámci dvojice materiály 1 a 2 a vzájemně se informujte společným doplněním tabulky (M 3).

V roce 1945 se sovětské a americké jednotky stáhly z československého státního území; při prvních volbách v roce 1946 dosáhli komunisté volebního úspěchu. Při vládní krizi v roce 1948 odstoupilo několik ministrů; byli nahrazeni ministry jiných stran věrnými komunistické straně. Za komunisty stála široká členská základna v obyvatelstvu, včetně ozbrojené dělnické milice. Převzetí moci proběhlo sice pokojně a bylo také prezentováno jako ústavní, ovšem bezprostředně poté začalo pronásledování protivníků. V zahraničí se utvořila Rada svobodného Československa, v podstatě ve funkci exilové politické reprezentace. Kromě toho pořádal režim monstrprocesy a na politický nesouhlas reagoval represemi.

Na mezinárodní scéně bylo Československo začleněno do východního bloku: v roce 1949 bylo přijato do Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), poté co se odmítlo účastnit Marshallova plánu. RVHP byla však především kontrolním nástrojem Moskvy a členskými státy hospodářsky nepomáhala. Vojensky bylo Československo zapojeno do Varšavské smlouvy, vojenské smlouvy o vzájemné pomoci států takzvaného východního bloku, která byla založena jako protiváha NATO v roce 1955.

Kulturně měl být shora prosazen sovětský komunismus. Moskva očekávala, že se budou satelitní státy orientovat podle ní. Proto byli do těchto zemí vysláni poradci z justice a hospodářství s úkolem je „sovětizovat“. Vedoucí sovětská kultura měla být příkladem ve všech oblastech života. Zároveň byl duchovní život silně omezen; byla znovu zavedena cenzura, neloajální umělci byli pronásledováni. Novým ideálem, propagovaným státně podporovaným uměním, byl „socialistický člověk“.

V hospodářství došlo k zestátnění soukromého hospodářství, což mělo umožnit centrálně plánované hospodářství. Zemědělství bylo kolektivizováno, sedláci museli vstoupit do družstev. Podporována byla výstavba těžkého a zbrojního průmyslu, výroba spotřebního zboží naopak opomíjena. Po protestech v roce 1953 měl konzumní socialismus brát větší ohled na potřeby lidí. V raných 60. letech došlo k hospodářské krizi, třetí pětiletka musela být přerušena.

Po ústavní reformě se země v roce 1960 přejmenovala na Československou socialistickou republiku (ČSSR). Po Stalinově smrti nabíraly reformní směry v zemi na síle. Hospodářská krize, každodenní represe a šikana občanů vedly ke snahám o reformní komunismus, v roce 1968 se objevil pojem „komunismus s lidskou tváří“. Když se stal Slovák Alexander Dubček generálním tajemníkem ústředního výboru komunistické strany, všechno nasvědčovalo, že nastal čas změny: život mělo určovat více prvků tržního hospodářství a svoboda slova.

→ M3: Srovnání Rakouska a Československa

Kategorie srovnání	vývoj v Rakousku (M 1)	vývoj v Československu (M 2)
<i>politický systém</i>	liberální demokracie	komunistická diktatura
<i>orientace ve světové politice</i>	orientace na západ, amerikanizace Evropa a USA	orientace na východ, sovětizace, orientace na SSSR
<i>výchozí situace pro komunistické strany pro první volby po válce</i>	komunismus historicky bezvýznamný, vláda stran ÖVP-SPÖ, události v Československu vedou k dalšímu odmítání komunismu, KPÖ se odklání od sovětské stranické linie	úspěch při volbách v roce 1946, vládní krize „překonána“ díky komunistickým ministrům → převzetí moci komunisty → represe, inscenované procesy
<i>integrace do spojeneckých svazků, institucí</i>	prostředky z ERP na výstavbu, člen v EFTA a OSN, státní smlouva zamezuje vstupu do NATO a Západoevropské unie	vstup do východních společenství: hospodářsky: Rada vzájemné hospodářské pomoci (1949) vojensky: Varšavská smlouva (1955)
<i>kulturní orientace</i>	americanizace, konzum, hudba, móda, → USA jako symbol dobrého života → přebírání kultury „zespoda“	sovětizace za pomoci poradců „zeshora“, cenzura, částečně pronásledování umělců; státní ideál „socialistického člověka“
<i>hospodářský rozvoj a opatření</i>	všeobecná výstavba, mimo jiné průmyslu spotřebního zboží, sociální partneři koordinují hospodářství, velkoprojekty, konjunktura do roku 1973, vprostřed 60. let plná zaměstnanost, Rakousko se stává jednou z nejbohatších zemí světa	plánované hospodářství, kolektivizace zemědělství, podpora těžkého a zbrojního průmyslu, 60. léta: přerušování pětiletky, negativní hospodářský růst, Československo přestává být průmyslově vyspělou zemí

situace v Rakousku v roce 1968	situace v Československu v roce 1968
Rakousko patří k jedné z nejbohatších zemí světa s vysokými sociálními a hospodářskými standardy; sociální smír díky sociálnímu partnerství a přerozdělení národního produktu; hnutí osmašedesátníků vede k protestům mládeže	kvůli politické a hospodářské krizi se dostává ke slovu reformní komunismus; nový generální tajemník Alexander Dubček předkládá program reformem

→ Materiál 4: Ludvík Vaculík: Dva tisíce slov (27. 6. 1968)

Výzva českého spisovatele Ludvíka Vaculíka je považována za jeden z klíčových textů pražského jara. Podepsalo ji statisíce osob, zejména známé osobnosti umění, kultury a vědy. Následující text byl zkrácen jak vydavatelem, tak autorem (viz https://cs.wikisource.org/wiki/Dva_tis%C3%ADce_slov).

Vytvoř strukturu Vaculíkových výpovědí pomocí schématu, které uvede do souvislosti následující aspekty:

- ▮ Situaci v komunistické straně bezprostředně po válce.
- ▮ Negativní přeměnu strany, státu s jeho dílčími odvětvími a každodenního lidského života.
- ▮ Opatření, která Vaculík uvádí jako součást procesu demokratizace.

Nejdřív ohrozila život našeho národa válka. Pak přišly špatné časy s událostmi, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter. S nadějami přijala většina národa program socialismu. Jeho řízení se však dostalo do rukou nepravým lidem. Nevadilo by tolik, že neměli dost státnických zkušeností, věcných znalostí ani filosofického vzdělání, kdyby aspoň byli měli víc obyčejné moudrosti a slušnosti, aby uměli vyslechnout mínění druhých a připustili své postupné vystřídání schopnějšími.

Komunistická strana, která měla po válce velikou důvěru lidí, postupně jí vyměňovala za úřady, až je dostala všechny a nic jiného už neměla. Musíme to tak říci a vědět to i ti komunisté mezi námi, jejichž zklamání nad výsledky je tak veliké jako zklamání ostatních. Chybná linie vedení změnila stranu z politické strany a ideového svazku v mocenskou organizaci, jež nabyla velké přitažlivosti pro vládychtivé sobce, vypočítavé zbabělce a lidi se špatným svědomím. Jejich příliv zapůsobil na povahu i chování strany, která nebyla uvnitř zařízena tak, aby v ní bez ostudných příhod mohli nabývat vlivu pořádní lidé, kteří by ji plynule proměňovali, tak aby se stále hodila do moderního světa. Mnozí komunisté proti tomuto úpadku bojovali, ale nepodařilo se jim zabránit ničemu z toho, co se stalo.

Poměry v komunistické straně byly modelem i příčinou stejných poměrů ve státě. Její spojení se státem vedlo k tomu, že ztratila výhodu odstupů od výkonné moci. Činnost státu a hospodářských organizací neměla kritiku. Parlament se odnaučil rokovat, vláda vládnout a ředitelé řídit. Volby neměly význam, zákony ztratily váhu. Nemohli jsme důvěřovat svým zástupcům v žádném výboru, a když jsme mohli, nedalo se po nich zase nic chtít, protože nemohli ničeho dosáhnout. Ještě horší však bylo, že jsme už téměř nemohli důvěřovat ani jeden druhému. Osobní i kolektivní čest upadla. S poctivostí se nikam nedošlo a o nějakém oceňování podle schopností darmo mluvit. Proto většina lidí ztratila zájem o obecné věci a starala se jen o sebe a o peníze, přičemž ke špatnosti poměrů patří i to, že ani na ty peníze není dnes spolehnout. Pokazily se vztahy mezi lidmi, ztratila se radost z práce, zkrátka přišly na národ časy, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter.

Za dnešní stav odpovídáme všichni, více však komunisté mezi námi, ale hlavní odpovědnost mají ti, kdo byli součástí či nástrojem nekontrolované moci. Byla to moc umíněné skupiny rozprostřená pomocí stranického aparátu z Prahy do každého okresu a obce. Tento aparát rozhodoval, co kdo smí a nesmí dělat, on řídil družstevníkům družstva, dělníkům závody a občanům národní výbory. Žádná organizace nepatřila ve skutečnosti svým členům, ani komunistická. Hlavní vinou a největším klamem těchto vládců je, že svou vůli vydávali za vůli dělnictva. Kdybychom tomu klamu chtěli věřit, museli bychom dnes dávat za vinu dělníkům úpadek našeho hospodářství, zločiny na neviných

lidech, zavedení cenzury, která zabránila, aby se o tom všem psalo, dělníci by byli vinni chybnými investicemi, ztrátami obchodu, nedostatkem bytů. [...]

Obracíme se na vás v tomto okamžiku naděje, která je však pořád ohrožena. Trvalo několik měsíců, než mnozí z nás uvěřili, že mohou promluvit, mnozí však nevěří ani teď. Ale promluvili jsme už tak a tolik se odkryli, že svůj úmysl zlidštit režim musíme jediné dokončit. Jinak by odplata starých sil byla krutá. Obracíme se hlavně na ty, kdo zatím jen čekali. Čas, který nastává, bude rozhodující pro mnoho let. [...]

Praktická kvalita příští demokracie závisí na tom, co se stane s podniky a v podnicích. Při všech našich diskusích nakonec nás mají v rukou hospodáři. Dobré hospodáře je třeba hledat a prosazovat. Je pravda, že všichni jsme ve srovnání s rozvinutými zeměmi špatně placeni a někteří ještě hůř. Můžeme žádat víc peněz - které lze natisknout a tím znehodnotit. Žádejme však spíše ředitele a předsedy, aby nám vyložili, co a za kolik chtějí vyrábět, komu a zač prodávat, kolik se vydělá, co z toho se vloží do modernizace výroby a co je možno rozdělit. Pod zdánlivě nudnými titulky běží v novinách odraz velmi tvrdého boje o demokracii nebo koryta. Do toho mohou dělníci jakožto podnikatelé zasáhnout tím, koho zvolí do podnikatelských správ a podnikových rad. Jakožto zaměstnanci mohou pro sebe udělat nejlíp, když si za své zástupce zvolí do odborových orgánů své přirozené vůdce, schopné a čestné lidi bez ohledu na stranickou příslušnost.

Jestliže nelze v této době čekat od nynějších centrálních politických orgánů víc, je třeba dosáhnout více v okresech a obcích. Žádejme odchod lidí, kteří zneužili své moci, poškodili veřejný majetek, jednali nečestně nebo krutě. Je třeba vynalézat způsoby, jak je přimět k odchodu. Například: veřejná kritika, rezoluce, demonstrace, demonstrační pracovní brigády, sbírka na dary pro ně do důchodu, stávka, bojkot jejich dveří. Odmítat však způsoby nezákonné, neslušné a hrubé, jelikož by jich využili k ovlivňování Alexandra Dubčeka. Náš odpor k psaní hrubých dopisů musí být tak všeobecný, aby každý takový dopis, který ještě dostanou, bylo možno považovat za dopis, který si dali poslat sami. Oživujme činnost Národní fronty. Požadujme veřejná zasedání národních výborů. K otázkám, které nechce nikdo znát, ustavujme vlastní občanské výbory a komise. Je to prosté: sejde se několik lidí, zvolí předsedu, vedou řádně zápis, publikují svůj nálezný, žádají řešení, nedají se zakřiknout. Okresní a místní tisk, který většinou zdegeneroval na úřední troubu, proměňujme v tribunu všech kladných politických sil, žádejme ustavení redakčních rad ze zástupců Národní fronty nebo zakládejme jiné noviny. Ustavujme výbory na obranu svobody slova. Organizujme při svých shromážděních vlastní pořádkovou službu. Uslyšíme-li divné zprávy, ověřujme si je, vysílejme delegace na kompetentní místa, jejich odpovědi zveřejňujme třeba na vratech. Podporujme orgány bezpečnosti, když stíhají skutečnou trestnou činnost, naší snahou není způsobit bezvládný a stav všeobecné nejistoty. Vyhýbejme se sousedským hádkám, neožírejme se v politických souvislostech. Prozrazujme fyzly. [...]

Letošního jara vrátila se nám znovu jako po válce velká příležitost. Máme znovu možnost vzít do rukou naši společnou věc, která má pracovní název socialismus, a dát jí tvar, který by lépe odpovídal naší kdysi dobré pověsti i poměrně dobrému mínění, jež jsme o sobě původně měli. Toto jaro právě skončilo a už se nevrátí. V zimě se všechno dovíme.

Tím končí toto naše prohlášení k dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům, vědcům, technikům a všem. Napsáno bylo z podnětu vědců.

→ Materiál 5: Návrh poznámek na tabuli k pražskému jaru

krize v ČSSR

hospodářská krize → odvolání pozdních stalinistů → změna vedení v komunistické straně → s Alexandrem Dubčekem jako novým generálním tajemníkem (leden 1968) se ve straně prosazují reformátoři

reformní program

- ▮ zrušena cenzura
  - ▮ další plánovaná opatření: hospodářské reformy, svoboda projevu, vyšetření stalinistických zločinů
- „socialismus s lidskou tvář“, „pražské jaro“

reakce

21. 8. 1968: státy Varšavské smlouvy vtrhly do Československa → reformy jsou potlačeny, více než 100 mrtvých

→ Materiál 6: Ikona pražského jara

Ladislav Bielik, Šafárikovo námestie, Bratislava, 21.8.1968

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">popis</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▮ vozidla zaujímajú zhruba polovinu snímku ▮ pozadí: námestí, dav ľudí, budova pod lešením ▮ snímku dominuje hlaveň tanku mieriaca na muža ▮ ve stredu je muž s obnaženou hrudí, chudě oblečený, vyzáblá postava ▮ lidé okolo se dívají na cíl mimo snímek, pravděpodobně na posádku nahoře na tanku ▮ technicky: širokoúhlý záběr
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">vysvětlení</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▮ snímek pořízen 21.8.1968 ▮ místo: Šafárikovo námestie v Bratislavě, v pozadí je možno poznať budovu univerzity, Sověti obsadili centrálně položené námestí ▮ fotograf byl Ladislav Bielik (1939-1984) ▮ muž na snímku je Emil Gallo (1924-1971), elektroinstalatér; na fotce má na sobě své pracovní oblečení
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">interpretace</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▮ dramatické vyhocení událostí a silná symbolická síla vyjádření díky jednoznačné konfrontaci pachatele a oběti, vojenské síly versus bezmoci atd. → sympatie, role atd. jsou jednoznačně rozděleny, soud se zde obejde beze slov ▮ historické ikony obecně: zdánlivá „autenticita“ fotografie, zdánlivě jasné vysvětlení událostí, zhuťnění historické události, jasná narace (pars pro toto: Gallo jako symbol národa), pro diváka je možná jednoduchá interpretace, např. sdílením emocí

interpretace

- ▮ zveřejnění na Západě 25.8.1968 v novinách „Die Welt“, „Berliner Morgenpost“, 26.8. 1968 v novinách „New York Times“, následně v učebnicích dějepisu a knihách o dějinách → fotografie se stává ikonou pražského jara, civilního odboje a „sovětského režimu bezpráví“, ne však v ČSSR: tam vyhlásily noviny „Smena“ teprve v roce 1989 výzvu k pátrání po muži na snímku (falešné přiřazení do Prahy)
- ▮ Gallovo gesto se v médiích spojovalo s historickým kontextem Jana Husa nebo s kontextem Švejka.

Informace sestavené podle: Elena Demke: „Die Macht der Ohnmächtigen‘ im Bild. Die Ikone des Prager Frühlings aus Bratislava.“ In: Das Jahrhundert der Bilder. 1949 bis heute. Vyd. Gerhard Paul. Göttingen, Vandenoerck&Ruprecht 2011. Str. 210–211.

→ Reklama AXE – „Make Love, not War“

Axe: Make Love, not War. 2014, k vidění pod: www.youtube.com/watch?v=cxl7P_ZoZTg.

dějová linie	vztah k dějinám, příp. k určité obrazové ikoně	působení, zejm. ztvárnění poměrů moci
		
		
		
		

3 Didaktický komentář

Na úvod výuky se hodí ikonická fotografie Ladislava Bielika, na níž stojí elektroinstalatér Emil Gallo před hlavní tanku. Žáci mají svoje postoje zachytit ve vhodných nadpisech a titulcích k fotce. Vyučující oznámí, že se v následující hodině budou zabývat kontextem této fotografie.

Navazuje informační fáze a fáze zpracování k česko-rakouské historii: Vývoj obou zemí je výstižně konfrontován, což předvede předeheru k pražskému jaru. Ve dvojicích si jeden zvolí text k historii Rakouska (M 1) a druhý text k historii Československa (M 2), společně vyplní tabulku (M 3). Podle úrovně a znalostí ve třídě může být tabulka předem vyplněná nebo – pokud jde o kategorie srovnání – otevřená.

Jako doplnění nebo alternativa se nabízejí ovšem i další formáty: označení, která mají být zanesena do tabulky, mohou být vytištěna na kartičky, které si žáci vytahují, aby následně vytvořili živou časovou osu: postaví se podle historického děje na své kartičce a uvedou ji do kontextu krátkým výrokem.

Vyučující, který může vycházet ze srovnání, a tedy z již zřejmých strukturálních rozdílů mezi Rakouskem a Československem, může nyní přejít k pražskému jaru.

K tomu může posloužit Vaculíkův text Dva tisíce slov, s jehož pomocí je možné zformulovat kritiku a návrhy reforem, s nimiž přišlo demokratizační hnutí. (M 4). Poté vyučující podá krátký výklad o událostech pražského jara (návrh poznámek na tabuli, M 5). Všechna tato částečně strukturovaná cvičení mají za cíl strukturaci historických okolností, aby jasně vystoupila složitá konstelace moci. Je tu třeba upozornit žáky, jak různorodé a vzájemně propojené byly jednotlivé síly v okamžiku, kdy proti nim vystoupilo hnutí pražského jara 1968. Analýza manifestu Dva tisíce slov zviditelňuje protivníka; na poznámkách v tabuli se pak znovu ukáže na schématu konflikt zájmů a pozic.

Na Biliekově ikonické fotografii k pražskému jaru se má analyzovat moc, respektive v tomto případě bezmoc i ve svém symbolickém působení. Fotka se nabízí k detailní analýze (viz M 6) a tedy k osvojení odborné metody historické analýzy obrazu; používá se obvyklý postup ve třech krocích (popis – vysvětlení – interpretace). Je třeba reflektovat, že ikoničnost obrazu spočívá na jednoznačném vyprávění fotografie a jasně rozdělených rolích.

Přesně tato zdánlivá jednoduchost, spojená s jasnou výpovědí a jasným hodnocením, je základem mnoha ikon, jak ukazuje závěrečné cvičení. V reklamě firmy Axe z řady Make Love, not War zhustili autoři snímky kolektivní obrazové paměti do čtyř příběhů. Vyučující pustí reklamu opakovaně a poté ji za pomoci pracovního listu (M 7) s žáky analyzuje. V souladu s tématem a základním konceptem jde ve všech čtyřech příbězích o neočekávané rozuzlení mocenských vztahů opírajících se o moc. Nejprve vyvolá „simulovaná“ ikoničnost filmu v divákovi určitá očekávání (frames), která jsou ukotvena v kolektivní paměti.